

حج در آثار شیخ انصاری؛

[۱۳۹۸/۰۵/۲۷]

کتاب‌شناسی حج در مجموعه آثار علمای شیعه (بخش سوم)

رضا مختاری

شیخ انصاری کتاب «رساله‌ای در باب مناسک حج» موافق با احتیاط نگاشته تا برای همه حتی غیر مقلدین ایشان نیز مفید باشد و دلیل عمده اقبال فراوانی که از سوی علما به این کتاب شده، همین موضوع است.

در میان آثاری که علمای بزرگ شیعه به فارسی در باب مناسک حج نوشته‌اند، کتاب «رساله‌ای در باب مناسک حج» نوشته شیخ مرتضی انصاری، از پرمراجعه‌ترین آثار محسوب می‌شود.

به اعتقاد رضا مختاری در اثر شیخ ایراداتی وجود داشته و به آثار بسیاری از علمای پس از او در باب مناسک حج نیز راه یافته است. مختاری در مقاله‌ای با نام «نقد و بررسی پاره‌ای از مسائل مناسک» در باب مستحبات و قوف در عرفات از حدیثی یاد می‌کند که خواندن ده آیه اول سوره بقره در آن مکان را مستحب می‌داند و گفته است در کتاب مناسک شیخ تعداد این آیات، دو آیه ذکر و حتی آن دو آیه نیز در کتاب نقل شده است و این اشتباه به بسیاری از کتاب‌های مرتبط با مناسک حج راه یافته است. مختاری از ده کتاب مناسک معتبر پس از کتاب شیخ یاد کرده است که ایراد آن کتاب را عیناً تکرار کرده‌اند. آثاری از آیت‌الله خوانساری، علامه شعرانی، شیخ عباس مغیثی مرنیدی، آیت‌الله مرعشی نجفی، آیت‌الله شیخ محمدعلی اراکی، آیت‌الله عبدالاعلی سبزواری، آیت‌الله حسینی اشکوری و حتی اثر معاصرتری مانند کتاب مناسک حج آیت‌الله شیخ عزالدین حسینی زنجانی که در سال ۱۳۷۴ شمسی منتشر شده است. (مختاری: ۸۵) به گفته مختاری در آثار مناسک امام خمینی (ره)، آیت‌الله خویی و آیت‌الله گلپایگانی اشتباه کتاب شیخ راه پیدا نکرده است.

کتاب «رساله‌ای در باب مناسک حج» را شیخ انصاری به زبان فارسی و به درخواست برخی از مؤمنین نگاشته‌اند. شیخ انصاری این کتاب را موافق با احتیاط نگاشته تا برای همه حتی غیر مقلدین ایشان نیز مفید باشد و دلیل عمده اقبال فراوانی که از سوی علما به این کتاب شده است، همین موضوع است. به گفته مختاری و بسیاری دیگر از پژوهشگران کتاب

مناسک شیخ انصاری از بهترین رساله‌های مناسک حج است و مدت‌های مدید، محور نگارش مناسک و موضوع حاشیه و تعلیقه بسیاری از بزرگان بوده است.

ویژگی‌های کتاب شیخ انصاری باعث شده که این کتاب حتی در زمان حاضر نیز بتواند برای عمل حجاج خانه خدا مورد استفاده قرار گیرد. همچنین علمای بزرگی بر کتاب تحشیه نوشته‌اند که از جمله آنها می‌توان به آیت‌الله میرزای شیرازی، آیت‌الله میرزا حسین خلیلی تهرانی، آیت‌الله سید محمدکاظم طباطبایی یزدی، آیت‌الله سید اسماعیل صدر، آیت‌الله آقاجانی اصفهانی و آیت‌الله سید محسن حکیم اشاره کرد. این کتاب همچنین به زبان عربی نیز ترجمه شده و اولین انتشار آن به صورت چاپی در سال ۱۳۰۱ قمری در عظیم‌آباد هند انجام شده است.

کتاب «رساله در باب مناسک حج» در حقیقت نوعی رساله عملیه است و شیوه نگارش آن هم به سبک رساله‌های عملیه دوران قاجار است. شیخ انصاری در این کتاب به استدلال‌های پیچیده و علمی اشاره‌ای ندارد و با زبانی ساده و روان به بیان احکام، واجبات، محرمات و مستحبات حج پرداخته است. مباحث این کتاب در دو باب و یک خاتمه آمده است. باب اول در اعمال عمره، باب دوم در افعال حج و خاتمه در باب طواف وداع.

در باب زندگی و جایگاه علمی شیخ انصاری

مرتضی بن محمد امین شوشتری دزفولی معروف به شیخ انصاری در هجدهمین روز ماه ذی‌الحجه به سال ۱۲۱۴ مصادف با عید غدیر در دزفول به دنیا آمد و علت انتخاب نام مرتضی برای او نیز، همین تولد در روز عید غدیر بود. نصب او به جابر ابن عبدالله انصاری می‌رسد و شجره‌نامه‌اش به طور کامل و متقن مکتوب شده است.

شیخ انصاری تحصیلات خود را از کودکی و نزد پدرش و دیگر اساتید دزفول آغاز کرد و سپس دوره سطح را نزد پسرعمویش، شیخ حسین انصاری، گذراند. او در سال ۱۲۳۲ برای تکمیل دروس حوزوی، به همراه پدرش به عتبات مهاجرت نمود و چهار سال نزد دو فقیه بزرگ عصر خود یعنی سید محمد مجاهد و شریف‌العلمای مازندرانی شاگردی کرد. در سال چهارم، به زادگاهش دزفول بازگشت، اما پس از یک سال در سال ۱۲۳۷ بار دیگر به عتبات رفت. او در سال ۱۲۴۰ قصد عزیمت به مشهد را کرد و در این مسافرت، از حوزه‌های علمی بروجرد، اصفهان و کاشان دیدن کرد و در برخی از آن حوزه‌ها مدتی اقامت گزید و حتی در کاشان حدود ۴ سال نزد ملا احمد نراقی (فرزند ملا مهدی نراقی) درس آموخت. شیخ مرتضی پس از ۴ سال اقامت در کاشان به اتفاق برادرش شیخ منصور به مشهد رفت. پس از چند ماه اقامت در آنجا، به تهران رفته و مدتی نیز در تهران مقیم بود. پس از شش سال مسافرت به دزفول بازگشت و چند سالی در آنجا

اقامت گزید. پس از مدتی در سال ۱۲۴۹ به نجف بازگشت و به تدریس در حوزه مشغول شد. مقام علمی وی شهره علمای ایران و عراق بود و پس از رحلت صاحب جواهر، ۴۰۰ مجتهد مسلم بر اعلیت وی صحه گذاردند. (علماء معاصرین، ص ۶۱)

شیخ انصاری به مدت پانزده سال در میان عرب و غیرعرب مرجعیت تامه داشت و این مرجعیت تامه را به این دلیل به دست آورده بود که مرجع پیش از او یعنی صاحب جواهر، با وجود آنکه شیخ انصاری آنگونه که آیت الله شبیری زنجانی گفته است، چندان ارادت علمی ای به صاحب جواهر نداشته است، در واپسین روزهای عمرش، شیخ انصاری را به عنوان مرجع اعلم پس از خود معرفی کرده بود. (صبوریان: ۱۵۶)

اما آنگونه که در برخی از منابع ذکر شده، شیخ انصاری از پذیرش مرجعیت اکراه داشته است و سعیدالعلمای بارفروشی مازندرانی را که در بابل ساکن بوده است بر خود اعلم می دانسته و تا هنگامی امام زمان اجازه اعلام مرجعیت به او نداده بوده، از پذیرش آن سر باز زده است. (طباطبایی)

شیخ انصاری بسیار محتاط بود و مشهور است که اجازه ای برای کسی صادر نکرد. او همچنین به رقم ترجیح ظاهری میرزای شیرازی، کسی را برای زعامت پس از خود تعیین نکرده بود. (صبوریان، ۱۵۷)

آیت الله شیخ مرتضی انصاری در روز هجدهم جمادی الثانی ۱۲۸۱ قمری دار فانی را وداع گفته است و پیکرش پس از تشییعی کم نظیر در حجره ای متصل به قبله صحن امیرالمومنین علی (ع) در نجف به خاک سپرده شده است.

منابع

صبوریان، محسن: تکوین نهاد مرجعیت تقلید شیعه؛ انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و هنر و ارتباطات. ۱۳۹۷

طباطبایی، سید محمد: ملاقات علمای بزرگ اسلام با امام زمان (ع)، انتشارات شمیم نرگس، ۱۳۸۵

مختاری، رضا: نقد و بررسی پاره ای از مسائل مناسک (۲)، نشریه میقات حج، شماره ۵۸، زمستان ۱۳۸۵

موسوی زاده قمصری، روح الله: شیخ انصاری، نگین فقاقت، وبسایت جماران

منبع: ایبنا